

BELEDİ KUMAŞLARINDA MA'KİLİ HATLAR

MA'KILI CALLIGRAPHIES IN BELEDİ FABRICS

Ferhat SOYER*-Ebru ÇATALKAYA GÖK-Ruhi KONAK*****

ÖZ: Beledi kumaşları on altıncı yüzyılda İzmir Tire ilçesinde görülmeye başlayan değişen yüzölçü çift katlı bir kumaş çeşididir. Üretimini, Bursa’da, on dokuzuncu yüzyıla kadar devam ettiği bilinmektedir. Günümüzde ise halen Tire’de Süleymaniye tahar, armür, pedal-çerçeve bağlantı planı ile dokunmaya devam eden bu kumaş örnekleri genellikle geometrik bezeme motiflerine sahiptir. Ancak on altıncı ve on yedinci yüzyılda esnaf bayrağı adı altında dokunmuş örneklerinde Ma’kili hattı da kullanılmıştır. Osmanlı döneminde şehirlerde önemli bir kültürel ve ticari simge olan bu bayraklarda, her esnafa ait sembolik bir motif, yazı ile birlikte kullanılmıştır. Belediye esnaf bayraklarının dokunduğu tezgâhın tahar, armür ve pedal-çerçeve bağlantı planı günümüze ulaşmadığı için dokunmaya devam edilememektedir. Ayrıca var olan örnekleri de yandığı için esnaf bayrağı örnekleri günümüze kadar ulaşamamıştır. Hat sanatında yer alan yazı çeşitleri birçok kumaş türüne uygulanmıştır. Taş, ahşap, halı gibi malzemeler üzerine uygulama kolaylığı bulunan Ma’kili hattının köşeli formlara sahip olması, kumaşa aktarılmasını da kolaylaştırmıştır. Kumaş yüzeylerinde birçok hat çeşidinin dokunduğu örnekler bulunmakla birlikte, dokunduğu tekniğin sınırlılığı nedeniyle Belediye kumaşlarına uygulanması en kolay hat çeşidi, Ma’kili yazıdır. Yapılan alanyazın taramalarında Belediye kumaşlarındaki Ma’kili hattı ile yazılmış Arapça metinlerin içeriğinin ayrıntılı şekilde belirtilmediği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın amacı Belediye kumaşı yüzeyinde dokunmuş olan Ma’kili yazının belgelenmesi ve tasarım özelliklerinin incelenmesidir. Çalışmada tarama modeli yöntemi kullanılmıştır. Araştırma Ma’kili yazılı Belediye kumaş örnekleri ile sınırlandırılmıştır. Çalışmanın ilk aşamasında Ma’kili yazı ve Belediye kumaşlarının gelişimi, ikinci aşamasında Ma’kili yazılı altı adet Belediye kumaşının tarih, dil, bezeme türü, tekniği, Arapça metinlerinin içeriği, üçüncü aşamasında Belediye Kumaşlarında Ma’kili yazı tasarım özellikleri, dördüncü aşamasında ise ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Türk Sanatları, Eski Kumaş Desenleri, Hat, Ma’kili Yazı, Belediye Kumaşları

ABSTRACT: Belediye fabrics are a type of double-layered fabric with a changing surface that started to be seen in the Tire district of İzmir in the sixteenth century. It is known that its production continued in Bursa until the nineteenth century. These fabric samples, which are

* Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat ve Tasarım Anabilim Dalı Sanatta Yeterlik Programı Öğrencisi/Kastamonu-ferhat.soyer@hotmail.com (Orcid: 0009-0006-4475-819X)

** Doç.-Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü/Ankara-ebrugok@mgu.edu.tr (Orcid: 0000-0002-9746-8456)

*** Prof.- Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü/Ankara- ruhikonak@gmail.com (Orcid: 0000-0003-2936-5647)

still woven in the Tire district with the Süleymaniye type of draft plan, dobby plan, pedal-shaft mechanism, generally have geometric ornamental motifs. However, in the sixteenth and seventeenth centuries, the Ma'kili calligraphy was also used in woven examples known as artisan flags. In these flags, which were an important cultural and commercial symbol in the cities during the Ottoman period, a symbolic motif belonging to each tradesman was used together with the calligraphy. It cannot continue to be weaved since the draft plan, dobby plan, pedal-shaft plan of the loom where the tradesmen's flags were woven has not survived to the present day. In addition, examples of tradesman flags have not survived to the present day because the existing examples were burned. The types of writing in calligraphy are woven on many types of fabrics. Ma'kili calligraphy, which is easy to apply on materials such as stone, wood and carpets, has angular forms, making it easy to transfer to fabric. Although there are examples of many types of calligraphy woven on fabric surfaces, the easiest type of calligraphy to be applied to Beledi fabrics due to the limited technique it is woven with is Ma'kili script. In the literature review, it was observed that the content of the Arabic texts written in Ma'kili calligraphy on Beledi fabrics was not specified in detail. In this context, the aim of this study is to document the Ma'kili calligraphy woven on the surface of Beledi fabric and to examine its design features. The survey model method was used in the study. The study is limited to Beledi fabric samples with Ma'kili calligraphy. In the first stage of the study, the development of Ma'kili calligraphy and Beledi fabrics, in the second stage, history, language, decoration type, technique, content of Arabic texts of six Beledi fabrics with Ma'kili calligraphy, in the third stage, Ma'kili calligraphy design features in Beledi fabrics and in the fourth stage, the results obtained were evaluated.

Keywords: Traditional Turkish Arts, Old Fabric Patterns, Calligraphy, Ma'kili Calligraphy, Beledi Fabrics

Giriş

Ma'kili yazı “harflerinin hepsi düz, köşeli, hendesî ve donuk” olan Arap harfleri ile yazılan bir hat çeşididir (Yazır, 1972: 76). Yazılı kaynaklarda Satrançlı kûfi, Hatt-ı satrancılî, hendesi kûfi, insicamlı/insicamsız, geometrik kûfi, kare kûfi, murabba kûfi, köşeli kûfi, kûfi-i bennai, kesirli/kesirsiz Ma'kili gibi isimlerle de bilinmektedir (Altın, 2024:890, Yazır, 1972:76).

Yazır, Ma'kili yazının V. yüzyılın ilk yarısında Enbar'da ortaya çıktıktan sonra, Zebed ve Harrân'lılar, Enbar veya Hîre'lilerden Ma'kili'yi öğrendikleri rivayetinden bahsetmektedir (1972:61). Ancak Enveroğlu, bununla ilgili somut verilerin olmadığını ve bu yazının XII. yüzyıldan önce hiçbir İslam ülkesinde kullanılmadığını ifade etmektedir (2013:645). İlk örneklerine Karahanlı, Gazneli ve Selçuklular döneminde, en gelişmiş örneklerine ise XIII.-XVI. yüzyılları arasında Afganistan, Azerbaycan, İran, Orta Asya ve Anadolu'ya ait mimari eserler üzerinde rastlanıldığı belirtilmektedir (Enveroğlu, 2013:645).

Hat sanatında sadece sanat kaygısı için değil ihtiyaçlara hizmet etmeye yönelik yazı çeşitlerinin geliştiği bilinmektedir (Özkafa, 2007:95). Bakırer, Ma'kili hattının köşeli kufi yazı özellikleri ile mimariye uygulanmak üzere geliştirilmiş olabileceğini vurgulamaktadır (1982:2). Mimari eserlerde tuğlaların yan yana istiflenmeleriyle uygulanan Ma'kili yazının Anadolu'daki örnekleri XIII. yüzyıl ile tarihlendirilmektedir (Özsayiner,2009:278, Bakırer, 1982:2). Aynı yüzyılda Anadolu'da kendine çini malzemeler ile de uygulama alanı bulan (Özsayiner,2009:278) Ma'kili yazının taş, cam, ahşap, deri,

minyatür, halı, kumaş gibi birçok sanat dalı ile birlikte kullanıldığı örnekler bulunmaktadır (Fotoğraf 1). Yapılan incelemeler sonucunda XVI. yüzyıldan itibaren Ma'kılı yazı tılsımlı gömlek, dokuma kumaş, halı, keçe vb. tekstil ürünlerinde de kendine uygulama alanı oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Fotoğraf 1:a.Taş-Mardin Ulu Cami minaresi, (URL-1), b.Ahşap-Beyşehir Eşrefoğlu Camii Mimleri (URL-2), c.Minyatür-Şiraz,1480(URL-3), d.Halı-Seccade, Metropolitan Sanat Müzesi (URL-4)

Hat sanatında yer alan yazı çeşitlerinin atlas, beledi, çatma, damask, seraser ve sevai kumaş çeşitlerinde kullanıldığı ve elbiselik, döşemelik, Kâbe örtüsü ve sancak olmak üzere farklı kullanım alanlarına sahip olduğu bilinmektedir (Gök,2020:1287, Öz, 1951: 233-237). Çözüğü ve atkısı hareketli değişen yüzölçü çift katlı kumaş tekniği ile dokunan Belediye kumaşlarında da yazı çeşitlerinden Ma'kılı yazının kullanıldığı görülmektedir.

Ma'kılı yazıda hiç yuvarlaklık bulunmadığı (Yazır, 1989:334) dikkate alındığında, Belediye dokumalarının tekniğinin gerektirdiği köşeli form özelliğini karşılayan en uygun yazı çeşidi olduğu söylenebilir.

Ma'kılı yazı ile dokunmuş Belediye kumaş örnekleri XVI. yüzyıl ve XVII. yüzyılda kalfa ve ustalık merasimlerinde verilmek üzere esnaf bayrakları olarak kullanılmıştır. Belediye tezgahlarında esnaf bayrağı olarak dokunan kumaşlarda Ma'kılı yazı, esnaf teşkilatlarına ait sembolik motifleri ile birlikte dokunmuştur (Özbel, 1948:3-4). Bursa'daki Belediye esnafı son Yiğitbaşı Hasan Yiyek tarafından evinde muhafaza edilen Belediye esnaf bayrakları bulunduğu ev ile birlikte yanmıştır (Gürçay,1970: 59). Bu yüzden yazılı

Beledi kumaş örnekleri günümüze kadar ulaşamamıştır. Yapılan alanyazın taramaları sonucunda yazılı Belediye kumaşlarında dokunan Ma'kılı hattı ile yazılan Arapça metinlerin içeriğinin detaylı şekilde ele alınmadığı fark edilmiştir. Bu bağlamda 6 adet Belediye kumaşı yüzeyinde dokunmuş olan Ma'kılı yazının belgelenmesi çalışmanın problemi oluşturmaktadır.

Amaç ve Yöntem

Bu çalışmanın genel amacı; incelenen Ma'kılı yazılı Belediye kumaş grubunun belgelenmesi ve tasarım özelliklerinin irdelenmesidir. Çalışmada tarama modeli yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evreni yazılı Belediye dokumaları, örnekleme ise yazılı kaynaklarda yer alan 4 adet Belediye esnaf bayrağı ve Konya Müzesi'nde 3653 ve 3654 envanter numaralı 2 adet Ma'kılı yazılı Belediye kumaş örnekleridir. Bursa'daki Belediye esnaf bayrakları muhafaza edildiği ev ile birlikte yandığı için günümüzde sadece bu bayrakların elde kalan fotoğraflarına ulaşılabilir (Gürçay,1970; Özbel, 1949).

Araştırmanın ilk aşamasında Ma'kılı yazı ve Belediye kumaşları hakkında genel bilgi verilmiştir. İkinci aşamasında Ma'kılı yazılı altı adet Belediye kumaşı tarih, dil, bezeme türü, tekniği, Arapça metinlerin içeriği bakımından ele alınmıştır. Üçüncü aşamada incelenen Belediye Kumaşlarında Ma'kılı yazı tasarım özellikleri saptanmıştır. Çalışmanın dördüncü aşamasında ise Ma'kılı yazılı Belediye kumaşları sonuç başlığı altında değerlendirilmiştir.

1.Ma'kılı Yazılı Belediye Kumaşları

Beledi dokumaları halen Süleymaniye nakışı (tahar, armür ve pedal basış raporu) ¹ ile İzmir'in Tire ilçesinde 4. Kuşak Gülnur Yaykal ve 5. Kuşak Nurefşan Yaykal tarafından dokunmaya devam etmektedir (Tablo1). Ancak Süleymaniye nakışı olarak isimlendirilen tahar, armür ve pedal basış raporu ile yazılı Belediye kumaşları dokunamamaktadır. Daha çok geometrik formda desenler dokunabilmektedir. Yazılı Belediye kumaşların dokunabilmesi için farklı tahar, armür ve pedal basış raporu gerekmektedir. Geçmişte esnaf bayrağı olarak kullanılmak üzere dokunan Ma'kılı yazılı Belediye kumaşları farklı bir nakış ile (tahar, armür ve çerçeve-pedal planı) dokunmuştur. Kumaş yüzeyinde yer alan ve tahar, armür raporunun izin vermediği bazı

¹Tahar: Yan yana sıralanan çözümlü ipliklerinin belirli bir düzen içinde, çerçevedeki gücü deliklerinden geçirilmesi veya sıralanması işlemi.

Armür: Tezgahın çerçevelerinin hangi sırayla kaldırılacağını belirten plan veya düzen.

Pedal: Tezgahın altında bulunan ağızlık oluşması için çerçevelerin aşağı inmesini sağlayan ayak. Mevcut Belediye tezgahında 13 pedal bulunmaktadır.

Çerçeve-pedal planı: Çerçevelerin hangi pedallara bağlandığını gösteren plan.

Beledi dokumaları ile ilgili daha fazla teknik bilgi için bkz. Çatalkaya E. (2012). Belediye dokumalarının teknik analizi ve yeni öneriler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi; Çatalkaya Gök, E. (2024). Özbel Koleksiyonunda Bulunan Belediye Kumaşlarının Tahar, Armür, Pedal-Çerçeve Bağlantı Düzeni. The Turkish Journal of Design Art and Communication, 14 (3), 719-734.,

sembolik motifler ile yazılar tezgah üzerinde dokuma esnasında ilave atkı desen ipliği tekniği ile dokunmuştur.

PEDAL NO	DELİK NO					
	I	II	III	IV	V	VI
1	1	5	9	13	17	21
2	2	6	10	14	18	22
3	3	7	11	15	19	23
4	4	8	12	16	20	24
5	2-4					22-24
6	1-3					21-23
7		6-8	10-12	14-16	18-20	
8			9-11			21-23
9	2-4	6-8		14-16	18-20	
10						21-23
11	2-4	6-8	10-12		18-20	
12					17-19	21-23
13	2-4	6-8	10-12	14-16		

Tablo 1: Beledi tezgahında Süleymaniye nakışı için kullanılan pedal-çerçeve bağlantı planı (Gök, 2021:98)

Esnaf nezdinde eskiden büyük bir değeri olduğu bilinen Beledi dokumaları çeşitli ölçülerde (Özbel, 1949:4) ve farklı amaçlar bağlamında dokunmuştur. Bu dokumaların bir kısmı fita gibi öne gerilirken (Gürçay,1970:59), bir kısmı direklere geçirilmektedir. Peştamal kuşanma törenlerinde olduğu gibi fita germe veya dolama Beledi esnafı arasında da aynı şekilde uygulanmıştır. Önce bayrak olarak gerilen kumaş daha sonra çıraklık, kalfalık ve ustalık merasimi düzenlenen kişilerin bellerine dolanmaktadır (Özbel, 1949:4).

Resmi bayramlarda da kullanıldığı bilinen Ma'kılı yazılı Beledi esnaf bayraklarının altı örneği bu başlık altında ele alınmıştır.

Fotoğraf 2: Beledi kumaşı (Bakırcı,2012:103)

Kumaş adı: Beledi

Tarih: XVI. yüzyıl (Özbel, 1949:27)

Bezeme türü: Yazı

Dil: Arapça

Tekniği: Yazı dokuma tekniği ile kumaş üzerine uygulanmıştır.

Dokuma türü: Değişen yüzlü çift katlı

Üst örgüsü: Bezayağı

Alt örgüsü: Bezayağı

Metin:

مُحَمَّدٌ / اللَّهُ

Okunuşu: Allah/Muhammed

Anlamı: Allah/Muhammed

Açıklama: Konya Müzesi'nde, 3654 envanter numarası ile parça kumaş halinde muhafaza edilmektedir (Bakırcı, 2012:103). Ma'kili yazı yan yana ve alt alta yinelenerek birim rapor şeklinde kumaş yüzeyine dokunmuştur.

Fotoğraf 3: Beledi kumaşı (Özbel,1949:28)

Kumaş adı: Beledi

Tarih: XVI. yüzyıl ile tarihlenebilir.

Bezeme türü: Yazı, geometrik

Dil: Arapça

Tekniği: Yazı dokuma tekniği ile kumaş üzerine uygulanmıştır.

Dokuma türü: Değişen yüzlü çift katlı

Üst örgüsü: Bezayağı

Alt örgüsü: Bezayağı

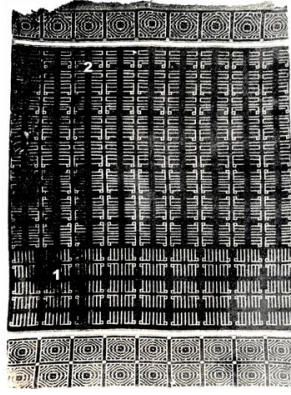
Metin:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

Okunuşu: Lâ İlâhe illallah

Anlamı: Allahtan başka ilah yoktur.

Açıklama: Konya Müzesi'nde, 3653 envanter numarası ile parça kumaş halinde muhafaza edilmektedir (Bakırcı, 2012:102). Ma'kili yazının müsenna kompozisyon örneklerinden olan eser tam kompozisyon ile kumaş eşit dağılımlı bir şekilde dokunmuştur.

Fotoğraf 4: Beledi esnaf bayrağı (Özbel, 1949:30)

Kumaş adı: Beledi

Tarih: XVII. yüzyıl (Özbel, 1949:30)

Bezeme türü: Yazı, geometri

Dil: Arapça

Tekniği: Yazı dokuma tekniği ile kumaş üzerine uygulanmıştır.

Dokuma türü: Değişen yüzölçü çift katlı

Üst örgüsü: Bezayağı

Alt örgüsü: Bezayağı

1.Metin:

الله

Okunuşu: Allah

Anlamı: Allah

2.Metin:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

Okunuşu: Lâ ilâhe illallah

Anlamı: Allahtan başka ilah yoktur.

Açıklama: Bursa'daki Beledi esnafı son Yiğitbaşı Hasan Yiyek tarafından evinde muhafaza edilen Beledi esnaf bayrağı bulunduğu ev ile birlikte yanmıştır (Gürçay,1970: 59). Kumaş kompozisyon olarak yatay ve dikey kullanılarak göz yanılması önüne geçilmiş, hem kendi içerisinde hem yatay-dikey müsenna kompozisyon olarak dokunmuştur.

Fotoğraf 5: Beledi esnaf bayrağı (Özbel, 1949: 32)

Kumaş adı: Beledi

Tarih: XVII. yüzyıl ile tarihlenebilir.

Bezeme türü: Yazı, geometrik, sembolik, bitkisel

Dil: Arapça

Tekniği: Yazı dokuma tekniği ile kumaş üzerine uygulanmıştır.

Dokuma türü: Değişen yüzölü çift katlı

Üst örgüsü: Bezayağı

Alt örgüsü: Bezayağı

1.Metin:

فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ -

Okunuşu: Feseyekfikehumullâh, vehuvessemîulalîm

Anlamı: Onlara karşı Allah sana yeter; O, işitendir, bilendir (Bakara Suresi, 137. Ayet).

2.Metin:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ

Okunuşu: Bismillâhirrahmânirrahîm.Kul huvallâhu ehad.

Allahüssamed.Lem yelid ve lem yûled.Ve lem yekun lehu kufuven ehad.

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Deki O Allah birdir. Allah samed (her şey O'na muhtaç, O kimseye muhtaç değil)'dir. O doğurmamıştır ve doğurulmamıştır. Ve hiçbir şey O'nun dengi değildir.

3.Metin:

مُحَمَّدٌ

Okunuşu: Muhammed (S.a.v.)

Anlamı: Muhammed

Açıklama: Bursa'daki Beledi esnafının son Yiğitbaşı Hasan Yiyek tarafından evinde muhafaza edilen Beledi esnaf bayrağı, bulunduğu ev ile birlikte yanmıştır (Gürçay,1970: 59). Bir cami mihrap duvarı görüntüsünde tasarlanan bu kumaşın seccade olarak üretildiği söylenebilir. Seccadenin yüzeyi, makili sarmal ve müsenna yazıların yanı sıra göbekte bahçeli bir ev görünümünde tasarlanmış peyzajdan oluşan tasviri barındırması bakımından dikkat çekmektedir.

Fotoğraf 6: Beledi esnaf bayrağı (Özbel, 1949: 31)

Kumaş adı: Beledi

Tarih: XVII. yüzyıl (Özbel, 1949:31)

Bezeme türü: Yazı, geometrik

Dil: Arapça

Kumaşın bugünkü durumu:

Tekniği: Yazı dokuma tekniği ile kumaş üzerine uygulanmıştır.

Dokuma türü: Değişen yüzü çift katlı

Üst örgüsü: Bezayağı

Alt örgüsü: Bezayağı

1.Metin:

Okunuşu: Ali

Anlamı: Ali

2.Metin:

علي

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

Okunuşu: Alimul gaybi veşşehadeh, huverrahmanurrahim

Anlamı: Görülmeyeni de bilir, görüleni de. O, çok esirgeyen, çok bağışlayandır.(Haşr Suresi 22. Ayetten bir bölüm)

3.Metin:

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ۖ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ۚ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ ۚ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا

Okunuşu: İzacae nasrullahi vel feth.Ve reeyten nase yedhulune fi dinillahi efvaca.Fe sebbih bi hamdi rabbike vestagfirh, innehu kane tevvaba.

Anlamı: Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde,insanları bölük, bölük Allah'ın dinine girerlerken gördüğünde.artık Rabbini hamd ile tesbih et ve bağışlamasını dile! Muhakkak ki, O, çok bağışlayandır!

4.Metin:

اللَّهُ مُحَمَّدٌ عَصْمَانُ عَمْرُ عَلِيٌّ ابُوبَاكِرٌ

Okunuşu: Allah-Muhammed-Osman-Ömer-Ali-Ebubekir

Anlamı: Allah-Muhammed-Osman-Ömer-Ali-Ebubekir

5.Metin:

علي

Okunuşu: Ali

Anlamı: Ali

6.Metin:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ

Okunuşu: Bismillâhirrahmânirrahîm. Kul huvallâhu ehad. Allahüssamed. Lem yelid ve lem yûled.Ve lem yekun lehu kufuven ehad

Anlamı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Deki O Allah birdir. Allah samed (her şey O'na muhtaç, O kimseye muhtaç değil)'dir. O doğurmamıştır ve doğurulmamıştır. Ve hiçbir şey O'nun dengi değildir.

7.Metin:

مُحَمَّدٌ

Okunuşu: Muhammed (S.a.v.)

Anlamı: Muhammed

8.Metin:

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ۚ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ ۚ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ ۚ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا ۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

Okunuşu: Allahu la ilahe illa huvel hayyul kayyum, la te'huzuhu sinetun ve la nevm, lehu ma fis semavati ve ma fil ard, menzellezi yeşfeu indehu illa bi iznih ya'lemu ma beyne eydihim ve ma halfehum, ve la yuhitune bi şey'in min ilmihi illa bi ma şae, vesia kursiyühüs semavati vel ard, ve la yeuduhu hıfzuhuma ve huvel aliiyyul azim.

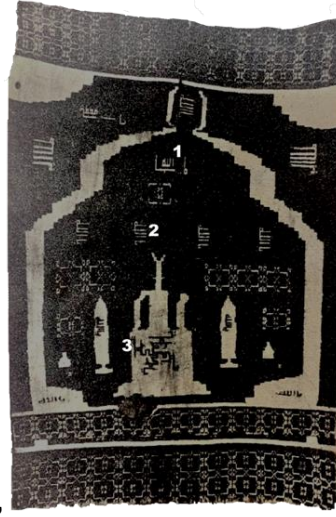
Anlamı: Allah, O'ndan başka tanrı olmayan, kendisini uyuklama ve uyku tutmayan, diri, her an yaratıklarını gözetip durandır. Göklerde olan ve yerde olan ancak O'nundur. O'nun izni olmadan katında şefaata edecek kimdir? Onların işlediklerini ve işleyeceklerini bilir, dilediğinden başka ilminden hiçbir şeyi kavrayamazlar. Hükümlerliliği gökleri ve yeri kaplamıştır, onların gözetilmesi O'na ağır gelmez. O yücedir, büyüktür.

9.Metin: عملی عهد ابنو عبدوله

Okunuşu:amel-i Ahmed ibn-i Abdullah.....

Anlamı: Bu işi Allahın izni-yardımlı ile yapanoğlu ahmed...

Açıklama: Bursa'daki Beledi esnafının son Yiğitbaşı Hasan Yiyek tarafından evinde muhafaza edilen Beledi esnaf bayrağı bulunduğu ev ile birlikte yanmıştır (Gürçay,1970: 59). 9. Metinde yer alan şerit biçimindeki 2 parça metnin deforme olması ve bazı kısımlarının yırtık olması sebebiyle anlanabildiği ve okuyabildiği kadarı ile bu kumaşı dokuyan kişiye ait ketebe olabileceği düşünülmektedir.

Fotoğraf 7: Beledi kumaşı (Özbel, 1949:29)

Kumaş adı: Beledi

Tarih: XVII. yüzyıl (Özbel, 1949:29)

Bezeme türü: Yazı, geometrik, sembolik

Dil: Arapça

Tekniği: Yazı dokuma tekniği ile kumaş üzerine uygulanmıştır.

Dokuma türü: Değişen yüzlü çift katlı

Üst örgüsü: Bezayağı

Alt örgüsü: Bezayağı

1.Metin:

يا بكي الله

Okunuşu: Ya Baki Allah

Anlamı: Ey sonsuz olan Allah

2.Metin:

يا الله

Okunuşu: Ya Allah

Anlamı: Ya Allah

3. Metin:

Okunuşu: Ey Muhammed

Anlamı: Ey Muhammed

Açıklama: Bursa'daki Beledi esnafının son Yiğitbaşı Hasan Yiyek tarafından evinde muhafaza edilen Beledi esnaf bayrağı bulunduğu ev ile birlikte yanmıştır (Gürçay,1970: 59). Bir önceki çalışma biçiminde bahsedilen seccade olarak üretilmiş olma ihtimali olan bu kumaş içerisindeki stilize edilmiş formlar ve şekiller kompozisyon olarak daha az düzenli ve yazılar daha serbest biçimde dokunmuştur. Seccadenin göbeğinde ibrik ve iki yanında ne olduğu anlaşılamayan dört form simetrik olarak yerleştirilmiştir. Tasvire konu edilen görüntünün amacı ve içeriği hakkında, bu çalışma kapsamında net bir fikir oluşturmak mümkün olmamıştır.

2. Beledi Kumaşlarında Ma'kılı Yazı Tasarım Özellikleri

Harf şekilleri bakımından yatay ve dikey çizgilerden oluşan Ma'kılı yazı, tasarım aşamasında matematik hesapları gerektiren geometrik yapıya kübik bir yazıdır (Yazır,1983:151, Altın,2024:895-896). Arap alfabesindeki 29 harf, Ma'kılı yazıda da kelimenin başında, ortasında ve sonundaki formlarına göre değişmektedir (Kuş,2018:29). Ma'kılı yazıda harfler ile boşluk alanlar arasında doluluk-boşluk eşitliği söz konusudur (Çakır, 2018:58). Bununla birlikte bu yazı çeşidinde harflerin noktasız kullanılabilme özelliği olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bütün harfler noktalı ya da noktasız kullanılmalıdır (Kuş, 2018:29). Tasarım aşamasında bu kalıplara uyulması gerekmektedir.

Yapılan alanyazın araştırmalarına göre Ma'kılı yazının tasarım özellikleri ile ilgili farklı gruplandırmalara bakılacak olunursa;

"Ma'kılı Yazının Tasarım Özellikleri ve Kullanım Alanları" isimli Yüksek Lisans çalışmasında Ma'kılı yazıda tasarım şekilleri; geometrik tasarımlar, simetrik tasarımlar, şerit-bordür yazılar, tek veya iki kelimelik tasarımlar, resim-yazı formunda tasarımlar, boşlukları da yazı olan Ma'kılı tasarımlar, ulama formulu sonsuz tasarımlar (Çakır, 2018:88-143)

"Osmanlı Öncesi Konya ve Çevresinde Bulunan Mimari Eserlerdeki Ma'kılı Yazılar" isimli Yüksek Lisans çalışmasında; düz satır-bordür tasarım, ikili simetrik tasarım, üçlü simetrik tasarım, dörtlü simetrik tasarım, kare tasarım, boşluk doluluk oranlı tasarımlar ve ulama sonsuz tasarımlar (Öztürk, 2019:65-69),

"Timur Dönemi Dış Mekan Tasarımlarında Ma'kılı Yazılar: Bibi Hanım Cami" isimli Sanatta Yeterlik Tezinde; kapalı tip tasarımlar, açık tip tasarımlar (Kuş, 2022:25-27),

"İslam Sanatında Ma'kılı Yazının Tanımı ve Tipolojisi" isimli kitapta Ma'kılı yazının tasarım tipolojisi; üçgen ızgara, dörtgen ızgara, altıgen ızgara, terkipli ızgara, taklit Ma'kılı (Altın, 2024:896-900),

"Ma'kılı Yazıların Tasarım Özelliklerine Yapısalci Yaklaşım" isimli tebliğde Ma'kılı yazı kompozisyon çeşitleri; şerit-bordür yazılar, kare veya

dikdörtgen biçimli metin-yazılar, tek veya iki kelimelik tasarımlar, simetrik yapılanmalar ve sonsuz yazılar, madalyon tipli yazılar, resim yazılar, yazı içinde yazı-süsleme yazı, fonu yazı olan enden yazılar (Enveroğlu, 2013:646-648)

Bu tasarım grupları incelendiğinde araştırma kapsamında ele alınan 6 kumaşın şerit-bordür tasarım, ulama formlu tasarım, simetrik tasarım ve kare biçimli metin tasarım olmak üzere 4 farklı Ma'kılı yazı tasarım özelliği ile ele alındığı gözlemlenmiştir.

2.1.Şerit-Bordür Yazı Tasarım

Mimaride genellikle taç kapı veya minareler üzerine şerit halinde yazılan şerit-bordür Ma'kılı yazılar tek satır ya da iki satır halinde kompozisyon oluşturabilmektedir (Enveroğlu, 2013:646-647). Bu tasarım türünde tüm harfler satırı doldurmak zorunda olduğu için boşluklara göre harflerin yönleri ve boyları değişebilmektedir (Çakır, 2018: 109). Benzer kullanımı 6'da yer alan Beledi kumaşında görülmektedir. Fotoğraf 6,6.Metin ve 8.Metinde Ma'kılı yazı tek satır (Çizim 1a ve 1b) şeklinde kullanılmışken, Fotoğraf 6,9.Metinde iki satır (Çizim 1c ve 1d) şeklinde tasarlanmıştır.

a.

b.

c.

Çizim 1: Beledi kumaşlarında bordür-şerit yazı tasarım örnekleri

a.İhlas Suresi (Fotoğraf 6, 6.Metin), b.Bakara Suresi 255.ayet (Fotoğraf 6, 8.Metin), c.amel-i Ahmed ibn-i Abdullah....(Fotoğraf 6, 9.Metin)

2.2.Ulama Formlu Tasarım

Tek veya üç kelimedenden oluşan ulama formlu tasarımlar genellikle dış mimari yüzeyleri tam tekrarlı şekilde kaplayabilmek için kullanılmaktadır (Enveroğlu, 2013:647). Ulama desenler istenilen tekrar sayısı ile genişleme özelliğine sahip oldukları için sonsuz kelimesi ile birlikte de anılmaktadır (Çakır, 2021:259). Ancak uygulandığı yüzey ile sınırlı olduğu için aynı zamanda sonlu olduğu düşünülmektedir. Çini, tezhip, hat, halı, kilim gibi sanat dallarında olduğu gibi kumaş sanatında da birim rapor yan yana, alt alta, üst üste gelecek şekilde kullanılmaktadır. Araştırma kapsamında ele alınan iki Beledi kumaşında Ma'kılı yazının ulama formlu tasarım şeklinde uygulandığı görülmektedir (Fotoğraf 2 ve 3). Fotoğraf 2'de iki kelimedenden oluşan Allah ve Muhammed (Çizim 2a) ile üç kelimedenden oluşan "Lâ İlâhe İllallah" bu tasarım özelliği ile dokunmuştur (Çizim 2b).

² Fotoğraf 6'da yer alan kumaşın 9. metninde yer alan kayıplar sarı renk ile gösterilmiştir.

Çizim 2: Beledi kumaşlarında tek veya iki kelimelik tasarım örnekleri

a. Allah/Muhammed (Fotoğraf 2), b. “Kelime-i Tevhid”ten bir bölüm olan “Lâ ilâhe illallah” (Fotoğraf 3)

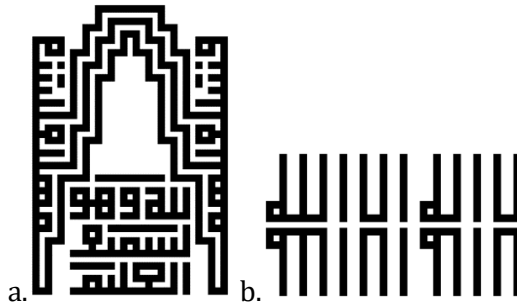
2.3.Simetrik Tasarım

Makî’li yazıda simetri kavramı doğanın denge ve estetik prensiplerine uyumlu olacak şekilde kullanılmaktadır (Enveroğlu,2013:647). Ma’kili yazıda ikili simetrik (müsenna-aynalı yazı) ve dörtlü simetrik şeklinde iki tür simetrik tasarım kullanıldığı görülmektedir (Çakır, 2021:257).

a.İkili simetrik (müsenna-aynalı yazı) tasarım;

Müsenna yazılar, harflerin veya kelimelerin birbirine paralel ve karşılıklı olacak şekilde düzenlenmesiyle oluşturulmaktadır (Yazır,1974:224). Simetrik şekilde düzenlenmiş aynalı yazı “hatt-ı müsenna” olarak da isimlendirilmektedir (Avcı, 1977:20). İkili simetrik tasarımlarda, ayna simetrisinde olduğu gibi düzlem sağ-sol, üst-alt ve çapraz şekillerde birbirine eşit iki parçaya bölünmektedir (Çakır, 2021:259).

Beledi kumaş örneklerinde de iki simetrik tasarım özelliklerinin kullanıldığı görülmektedir. Fotoğraf 5’de yer alan kumaşın 1. metninde “Feseyekfikehüm” yazısının dikey eksende ayna simetriği alınarak uygulanmıştır (Çizim 3a). Bir diğer örnekte ise “Kelime-i Tevhid”ten bir bölüm olan “Lâ ilâhe illallah” yazısı yatay eksende ayna simetriği alınarak dokunmuştur (Fotoğraf 4, 2.Metin, Çizim 3b).

Çizim 3: Beledi kumaşlarında İkili simetrik tasarım örnekleri

a.Bakara Suresi, 137. Ayet (Fotoğraf 5, 1.Metin), b. “Kelime-i Tevhid”ten bir bölüm olan “Lâ ilâhe illallah” (Fotoğraf 4, 2.Metin)

b.Dörtlü simetrik tasarım

Döngüsel simetri olarak da bilinen dörtlü simetri “dönel, dönme, rotasyon” simetrisi şeklinde de ifade edilmektedir (Çakır, 2021:257). 90 derecelik dik bir eksen etrafında kendi öz şeklini koruyacak şekilde döndürülmesi ile oluşturulmaktadır. Fotoğraf 5 ve 6’da yer alan Beledi

kumaş örneklerinde Ma'kılı yazının bu tasarım özelliğinin uygulandığı görülmektedir (Çizim 4a, 4b, 4c).

Bu uygulama dışında birim raporun dikey ve yatay ekseninde simetriğinin alınması ile de geliştirilen örnekleri bulunmaktadır. Fotoğraf 4 ve 5'de yer alan Ali ve Allah kelimeleri bu yöntemle dörtlü simetrik tasarım şeklinde uygulanmıştır (Çizim 4d ve 4e).

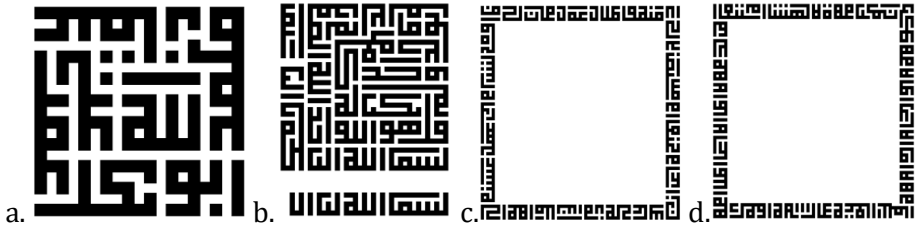
Çizim 4: Beledi kumaşlarında dörtlü simetrik tasarım örnekleri

a.Ali (Fotoğraf 6, 5.Metin), b. Ali (Fotoğraf 6, 1.Metin), c. Muhammed (Fotoğraf 5, 7.Metin), d.Ali (Fotoğraf 6, 5.Metin), e. Allah (Fotoğraf 4, 1.Metin)

2.4. Kare Biçimli Metin Tasarım

Kare biçimli metinler, dıştan içe doğru ya da içten dışa doğru sarmal biçimde oluşturulan tasarımlardır (Enveroğlu, 2013:647). Kare biçimli metin tasarımlarında; karenin tamamlaması, yazım kuralları, metnin saat yönünde olması, harf şekillerinin netliği ve birleşim noktalarının doğru yapılması dikkat edilmesi gereken kurallar arasındadır (Çakır, 2018:62).

Beledi kumaşlarında da kare biçimli metin tasarımının uygulandığı örnekler bulunmaktadır (Fotoğraf 5 ve 6). Belediye kumaşlarında tasarlanan kare biçimli metinlerin sağ alt köşeden (Çizim 5/a ve b), sağ üst köşeden (Çizim 5/c) ve sol alt köşeden (Çizim 5/d) başlanıp sağdan sola doğru sarmal biçimde uygulandığı gözlemlenmektedir.

Çizim 5: Belediye kumaşlarında kare biçimli metin tasarım örnekleri

a. Allah, Muhammed ve dört halife isimleri (Fotoğraf 6, 4.Metin), b. İhlas Suresi (Fotoğraf 5, 2.Metin), c. Nasr suresi (Fotoğraf 6, 3.Metin), d. Haşr Suresi 22. Ayetten bir bölüm (Fotoğraf 6, 2.Metin)

Değerlendirme ve Sonuç

Mimari yüzeylere uygulanmak üzere köşeli kufi yazı özellikleri ile geliştirildiği düşünülen Ma'kılı hattı, taş, cam, ahşap, deri, minyatür, halı, kumaş gibi birçok alanda uygulama alanı bulmuştur (Fotoğraf 1). Ma'kılı hattı yuvarlak hatlara sahip olmamasından dolayı her malzemeye kolaylıkla uygulanabilmektedir. Dikey ve yatay ipliklerin kesişimi ile oluşan kumaşlarda da bu yazı çeşidi net bir şekilde dokunabilmektedir. Özellikle XVI. ve XVII. yüzyıl ile tarihlendirilen Belediye esnaf bayraklarında kullanılan

Ma'kılı hattının dokunduğu esnaf bayrakları Türk kumaş sanatı bakımından çok önemli ve değerlidir.

Geçmişte Ahi teşkilatı, mesleğin belirli kişiler arasında kalmasını sağlamak için teknik bilgileri gizli tutmuş, bu nedenle tahar, armür ve pedal-çerçeve bağlantısı gibi planları geliştiren ustalarla birlikte bu bilgi de kaybolmuş ve kuşaklararası aktarım sağlanamamıştır. Dolayısıyla günümüzde Tire'de Ma'kılı yazılı kumaşlar dokunamamaktadır. Dokunmuş somut örneklerinin de yanmasından dolayı sadece fotoğrafları mevcuttur. Araştırma kapsamında ele alınan 6 adet Ma'kılı yazılı Beledi kumaşı; hammadde, renk, motif ve kompozisyon özellikleri, teknik özellikleri, Arapça metinlerin içerik özellikleri, Ma'kılı yazı tasarım özellikleri bakımından şu şekilde değerlendirilmiştir:

Hammadde bakımından; Fotoğraf 2 ve 3'de yer alan kumaşların çözgü ve atkısında pamuk iplik kullanılmıştır. Beledi kumaşlarının en eski örneklerinin de pamuk ile dokunduğu yazılı kaynaklarda ifade edilmektedir. Fotoğraf 4,5,6,7'de yer alan kumaşlara günümüzde ulaşamadığı için hammaddeleri hakkında kesin bir bilgi verilememekle birlikte pamuk olabileceği söylenebilir.

Renk açısından; ele alınan kumaşlardan 4 tanesinin fotoğrafı siyah-beyaz olduğu için renkleri hakkında net bilgi verilememektedir (Fotoğraf 4,5,6,7). Konya müzesinde muhafaza edilen iki örneğin ise üst çözgü ve atkı ipliğinde mavi, alt çözgü ve atkı ipliğinde ise beyaz renk kullanılmıştır (Fotoğraf 2,3).

Motif ve kompozisyon özelliği bakımından; çalışma Ma'kılı hattı ile dokunmuş Beledi kumaşları ile sınırlandırıldığı için yoğunlukla yazı bezemesi görülmektedir. Örneklerde yazı ile birlikte geometrik bezemeler çok sık kullanılmıştır (Fotoğraf 3,4,5,6,7). Bazı örneklerinde ise esnaflara ait ibrik, cami, ağaç gibi sembollerin de dokunmuş olduğu görülmektedir (Fotoğraf 5,7). Fotoğraf 5'de yer alan kumaşta yazı, geometrik, sembolik bezemeler dışında tasvir de yer almaktadır.

Geleneksel Türk resim sanatının (minyatür sanatı) biçim özelliklerine uygun bir kurgu anlayışı ile tasarlanan tasvirde, kompozisyon elemanlarının mihrabın yapısına benzer şekilde simetrik olarak kurgulandığı görülmektedir. Mihrabın merkezine yerleştirilen, simetrik kurgulanmış iki katlı binanın sağ ve sol yanına söz konusu simetriyi destekleyecek şekilde selvi ağaçları yerleştirilmiştir. Binanın ön tarafına bahçe görünümünü destekleyecek şekilde stilize bitki motifleri yerleştirilmiştir. Söz konusu kurguda bahçe ve bitki örtüsü, kompozisyon elemanlarının tasvir edildikleri bakış açısı doğrultusunda ayrıştırılmıştır. Bu bağlamda binanın ön tarafında (altında) yer alan ve üstten bakılarak tasvir edilmiş olan daire form, dairenin her iki yanındaki üstten bakılarak tasarlanmış olan çiçekler, sağ ve sol alt köşelerdeki yine aynı bakış açısıyla tasarlanmış olan yıldız motifleri ile bahçenin mekânsal özelliklerine gönderme yapılmıştır. Yani söz konusu elemanlar ile bahçenin yatay eksenindeki zemininin tasvir edilmiştir. Diğer

tarafından resim alanının sol alt tarafındaki lale, sağ alt tarafında saksıdaki karanfil, daire formun içindeki saksı ve içinde yer alan lale motifleri cepheden tasvir edilmiştir. Cepheden tasvir edilen elemanların bahçedeki bitki örtüsünü temsil ettiği söylenebilir. Bu tarz tasarımlara Anadolu Selçuklu ve Osmanlı resim sanatının el yazmalarında yer alan örnekleri arasında da rastlamak mümkündür. Aynı kumaşta Ma'kılı hattı dışında hattı icaze olarak da bilinen serbest yazı türü ile "bu kandili sanii keder dersin, bu zadeyi duayı Mustafa'dır" şeklinde ketebe yer almaktadır.

Fotoğraf 7'de yer alan tasvirde, merkezdeki ibrik dışında kalan formlar tanımlanamadığı için detayları açısından yorumlamak mümkün değildir. Ancak simetrik olarak kurgulanan mihrap yapısının içinde nesneler ve bezemelerin simetrik olarak kurgulandığı yazıların söz konusu simetrisinin dışında kaldığını söylemek mümkündür.

Kumaş yüzeylerinde ise, dikey ekseninde sıralama, dikey ekseninde simetri kompozisyon özellikleri görülmektedir.

Teknik özelliği açısından; alt ve üst çözgü ile alt ve üst atkı ipliği olmak üzere dört iplik sistemi gerektiren Beledi kumaşları çözgü ve atkı ipliğinin yer değiştirmesi ile elde edilen değişen yüzölçümü dokuma tekniği ile dokunmaktadır. Üst örgüsünde ve alt örgüsünde temel örgü türlerinden bezayağı kullanılmıştır. Fotoğraf 5 ve 7'de yer alan kumaşların yüzeyinde bulunan bazı desenlerin dokuma esnasında ilave atkı desen ipliği tekniği ile dokunmuş olabileceği düşünülmektedir. Bunun nedeni değişen yüzölçümü dokuma tekniğinin gerektirdiği tahar sınırlamaları, dolayısıyla desen için gerekli olan yeterli çerçevenin bulunmamasıdır. Geleneksel kumaşlar arasında bu teknikle dokunan başka bir kumaş örneği bulunmadığı için bu özelliği ile Beledi dokumaları diğer kumaşlardan ayrılmaktadır.

Arapça metinlerin içerik özellikleri bakımından; Ma'kılı yazının metin içeriklerine bakıldığında, İhlas suresi, Bakara Suresi 255.ayet, Bakara Suresi, 137. Ayet, Nasr suresi, Haşr Suresi 22. Ayetten bir bölüm, "Kelime-i Tevhid"ten bir bölüm olan "Lâ İlâhe İllallah", Allah, Muhammed ile dört halife isimleri (Ali, Ömer, Ebu Bekir, Osman) yer almaktadır. Kumaşlara işlenen Ayetlere bakıldığında Genel olarak Allah'ın varlığını, birliğini, yüceliğini ve her şeye gücünün yeteceğini anlatan Müslümanların buna tam olarak imanını vurgulayan ayetler ile Peygamberimize bahşedilen fetih ve Allah'ın mutlak olarak bağışlayıcılığını anlatan ayetlerden oluştuğu görülebilir.

Ma'kılı yazı tasarım özellikleri açısından; araştırma kapsamında ele alınan 6 kumaşın şerit-bordür tasarım, ulama formu tasarım, simetrik tasarım ve kare biçimli metin tasarım olmak üzere 4 farklı Ma'kılı yazı tasarım özelliği ile ele alındığı gözlemlenmiştir. Kumaş yüzeylerindeki Ma'kılı yazıların tasarım tipolojisinde ise dörtgen ızgara kullanılmıştır. Mimari eserlerde tek başına kullanıldığında da estetik güzellik katan şerit-bordür tasarımı, esnaf bayraklarında alınlık ve ayaklık kısımlarında tercih edilmiştir. Ma'kılı yazılardaki ulama formu tasarım, kumaşlarda sıra tahar

olarak, simetrik tasarım ise kumaşlarda sivri uçlu tahar olarak çok uygulanmaktadır. Bu özellikler ile esnaf bayraklarında da kullanıldığı görülmektedir. Ma'kılı yazılardaki kare biçimli metin tasarımları bazı kumaş örneklerinde kapalı tip tasarım olarak kullanılmışken, bazı örneklerde ise iç kısımlarındaki boşluklarda geometrik motiflerin yerleştirilmesi ile dokunmuşlardır.

Ayrıca ele alınan örneklerle bakıldığında esnaf bayrağı olarak dokunan Ma'kılı yazılı Beledi kumaşlarının tam olarak ölçüleri hakkında bilgi verilemese de farklı boyutlarda dokunduğu görülmektedir. Alanyazına bakıldığında bazı kaynaklarda Beledi kumaşları üzerinde dokunan yazının Kûfi olarak isimlendirildiği görülmüştür. Ancak Ma'kılı hattı ve Kûfi hattı birbirinden farklı iki hat çeşididir. Kûfi hattında düz harfler ile birlikte yuvarlak hareketler de bulunabilirken, Ma'kılı hattı tamamen köşeli harflerden oluşmaktadır. Dolayısı ile çalışma kapsamında ele alınan örneklerde Ma'kılı hattı kullanılmıştır. Sonuç olarak, geçmişte esnaf bayrağı olarak kullanılan ve bir başka eşi bulunmayan bu kumaş grubu, Arapça metinlerin içerikleri ile birlikte ayrıntılı şekilde gelecek kuşakların bilgisine sunulmuştur. Somut olmayan kültürel miras unsurlarından olan Ma'kılı hattı ile dokunmuş Beledi kumaş örneklerinin yeniden yorumlanmasının ve yeni yaklaşımlarla devam ettirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Bununla ilgili, Gök tarafından Patent numarası:2023/000411, Patent adı: Ahşap Beledi Dokuma Tezgahının Düzenek Sistemine Uygun Armür, Tahar ve Pedal-Çerçeve Bağlantı Planı ile Yazılı Beledi Kumaş Üretimi olan Faydalı Model geliştirilmiştir. Geliştirilen yeni tahar, armür ve pedal çerçeve bağlantı planlarının günümüzde var olan ahşap Beledi dokuma tezgahına uygulanması ile yazılı Beledi kumaş örnekleri üretilebilecektir. Yazılı Beledi kumaşlarının yeniden üretilmesi ve korunabilmesi için eğitim, sürdürülebilir üretim yöntemleri, kültürel farkındalık oluşturma ve araştırma desteklerinin bir arada hayata geçirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Altın, A. (2024). İslam Sanatında ma'kılî yazının tanımı ve tipolojisi: Yeni bir yaklaşım. 26. *Orta Çağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Kitabı*, 887-916, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.
- Avcı, C. (1977). Türk sanatında aynalı yazılar. *Kültür ve Sanat Dergisi*, 5, 20-33.
- Bakırcı, N. (2012). *Konya müzesi kumaş kataloğu saray'dan dergah'a*. Konya: Bahçıvanlar Basım Sanayi.
- Bakırer, Ö. (1982). Kûfi yazıda geometrik yorumlar üzerine bir deneme. *Arkeoloji - Sanat Tarihi Dergisi*, 1, 1-20.
- Çakır, Ş. (2018). *Ma'kılı yazının tasarım özellikleri ve kullanım alanları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Çakır, Ş. (2021). Konya merkezinde bulunan 13. yüzyıl yapılarında ma'kılı yazılar. *Kozmolojik Dengenin Sanatsal Tezahürleri İslam Sanatları*, 1. Baskı, 253-274, İstanbul: Divan Kitap.
- Enveroğlu, İ. (2013). Ma'kılı yazıların tasarım özelliklerine yapısalcı yaklaşım. *VII. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Sempozyumu/Sanat Etkinlikleri*, 265-271, Bakü-Azerbaycan: Anka Basım-Yayım.
- Gök, E.Ç. (2020). Özbek koleksiyonunda bulunan yazılı kumaşlar. *İdil*, 72, 1280-1288.
- Gök, E. Ç. (2021). Beledi dokumacılığı. *Geleneksel Meslekler Ansiklopedisi*, C. 1, (ed.: A. Soysaldı-E. Ç. Gök), 93-103, Ankara: Ticaret Bakanlığı Esnaf, Sanatkarlar ve Kooperatif Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Gürçay, H. (1970). Belediye dokumaları. *Türk Etnografya Dergisi*, C. XII-1969'dan ayrı basım, 54-68, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kuş, İ. (2018). *Hat sanatında makili ve kufi yazının Latin yazı ve tasarımlarındaki yansımaları*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kuş, İ. (2022). *Timur dönemi dış mekân tasarımlarında ma'kılı yazılar: Bibi Hanım Cami*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi.
- Özbek, K. (1948). *El sanatları III, Eski Türk kumaşları. Kılavuz kitaplar XI*. C.H.P. Halkevleri Bürosu, Ankara: Ulus Basımevi.
- Özbek, K. (1949). *El sanatları XIV, beledi dokumaları. Kılavuz kitaplar XXV*. C.H.P. Halkevleri Bürosu, Ankara: Ulus Basımevi.
- Öz, T. (1951). *Türk kumaş ve kadifeleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Özkafa, F. (2007). Hat sanatında estetiğin gelişimi. *Konya'da Kültür ve Medeniyet*, 91-95, Konya: Türkiye Yazarlar Birliği Konya Şubesi.
- Özsayiner, Z. C. (2009). İshak Paşa camisinde ma'kılı hatlar bağlamında Osmanlı mimarisinde makili hatlar. *II. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*, 277-285, Ağrı: Ağrı Valiliği Kültür Yayınları.
- Öztürk, R. (2019). *Osmanlı öncesi Konya ve çevresinde bulunan mimari eserlerdeki ma'kılı yazılar*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yazır, M. B. (1972). *Medeniyet âleminde yazı ve İslâm medeniyetinde kalem güzeli I. kısım*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yazır, M. B. (1974). *Medeniyet âleminde yazı ve İslâm medeniyetinde kalem güzeli II. kısım*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yazır, M. B. (1989). *Medeniyet âleminde yazı ve İslâm medeniyetinde kalem güzeli III. kısım*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yazır, M. (1983). *Eski yazıları okuma anahtarı*. 4. Baskı, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1:Taş, Mardin Ulu Cami minaresinde bulunan Ma'kılı yazı <https://www.arkeobook.com/haber/mardin-ulu-camii-1122.html> (Erişim:11.09.2024)

- URL-2:Ahşap, Beyşehir Eşrefoğlu Camii Mimberi,
<https://tr.pinterest.com/pin/251005379217984735/> (Erişim:11.09.2024)
- URL-3:Minyatür, İran - Şiraz 1480, Timur dönemi,
<http://www.kufic.info/othermediums/manuscripts/manuscripts.htm>
(Erişim:11.09.2024)
- URL-4:Halı-seccade, 16.yy ait Metropolitan Sanat Müzesinde bulunan seccade,
<http://www.kufic.info/othermediums/rugs/fletcher.htm>
(Erişim:11.09.2024)

Extended Summary

Ma'kili calligraphy, which is thought to have been developed with angular Kufic calligraphy features to be applied to architectural surfaces, has found application areas in many areas such as stone, glass, wood, leather, miniature, carpet, fabric. Ma'kili calligraphy, which is thought to have been developed with angular Kufic calligraphy features to be applied to architectural surfaces, has found application areas in many areas such as stone, glass, wood, leather, miniature, carpet, fabric. Ma'kili calligraphy can be easily applied to any material because it does not have round lines. As a result of the studies, it has been observed that since the 16th century, Ma'kili calligraphy has also been applied to textile products such as talismanic shirts, woven fabrics, carpets, felts, etc. The fact that Ma'kili calligraphy has angular forms has made it easier to transfer it to fabric. This type of calligraphy can also be woven clearly in fabrics formed by the intersection of vertical and horizontal threads.

Especially the tradesmen flags woven with the Ma'kili calligraphy used in the Beledi tradesmen flags dated to the 16th and 17th centuries are very important and valuable in terms of Turkish fabric art. In these flags, which were an important cultural and commercial symbol in the cities during the Ottoman period, a symbolic motif belonging to each tradesman was used together with the calligraphy. In the past, the Ahi organization kept technical information secret to ensure that the profession remained among certain people, and for this reason, this information was lost along with the masters who developed the plans such as draft plan, dobby plan, pedal-shaft mechanism intergenerational transmission could not be ensured. Therefore, since the draft plan, dobby plan, pedal-shaft mechanism plan of the loom on which the Beledi tradesmen flags were woven has not survived to the present day, fabrics with Ma'kili calligraphy cannot continue to be woven in Tire.

In the literature review, it was observed that the content of the Arabic texts calligraphy in Ma'kili calligraphy on Beledi fabrics was not specified in detail. In this context, the general purpose of the study is to document the Ma'kili calligraphy Beledi fabric group and to examine its design features. The scanning model method was used in the study.

The universe of the research is written Beledi weavings, and the sample is 4 Beledi tradesman flags in written sources and 2 Ma'kili calligraphy Beledi fabric samples with inventory numbers 3653 and 3654 in the Konya Museum. Since the Beledi tradesman flags in Bursa were burned down together with the house where they were kept, only the surviving photographs of these flags can be accessed today.

In the first stage of the research, general information was given about Ma'kili calligraphy and Beledi fabrics. In the second stage, six Beledi fabrics with Ma'kili calligraphy were examined in terms of history, language, type of decoration, technique, and content of Arabic calligraphy. In the third stage, Ma'kili calligraphy design features were determined in the Beledi Fabrics examined. In the fourth stage of the study, Beledi fabrics with Ma'kili calligraphy were evaluated under the title of results. Beledi fabrics are still woven with Süleymaniye embroidery (draft plan, dobby plan, pedal-shaft mechanism). However, written Beledi fabrics cannot be woven with draft plan, dobby plan, pedal-shaft mechanism plan which is called Süleymaniye embroidery. Patterns in more geometric forms can be woven. In order for written Beledi fabrics to be woven, different draft plan, dobby plan, pedal-shaft mechanism are required. Ma'kili calligraphy Beledi fabrics, which were woven to be used as tradesmen

flags in the past, were woven with a different embroidery (draft plan, dobby plan, pedal-shaft mechanism). Some symbolic motifs and calligraphy on the surface of the fabric, which are not allowed by draft plan and dobby plan, were woven on the loom with the additional weft pattern thread technique during weaving.

The six Beledi fabric written in Ma'kılı calligraphy considered within the scope of the research were evaluated in terms of raw material, color, motif and composition features, technical features, content features of Arabic texts, and Ma'kılı calligraphy design features as follows:

In terms of raw material; cotton yarn was used in the warp and weft of the two fabrics examined. It is stated in written sources that the oldest examples of Beledi fabrics were woven with cotton. Since the other four samples cannot be reached today, no definite information can be given about their raw materials, but it can be said that they are cotton.

In terms of color; since the photographs of four of the fabrics examined are black and white, no clear information can be given about their colors. In the two samples preserved in the Konya museum, blue was used in the upper warp and weft threads, and white was used in the lower warp and weft threads.

In terms of motif and composition features; since the work is limited to Beledi fabrics woven with Ma'kılı calligraphy, there is a lot of writing decoration. Geometric decorations are used very often along with writing in the examples. In some examples, symbols such as ewer, mosque, tree belonging to tradesmen are also seen to be woven.

At the same time, in the depiction designed with a concept of fiction that is in line with the formal characteristics of Traditional Turkish painting art (miniature art), it is seen that the composition elements are arranged symmetrically similar to the structure of the mihrab.

In terms of technical features; Beledi fabrics, which require a four-thread system, namely upper and lower warp and upper and lower weft threads, are woven with the doubleweave technique obtained by changing the place of the warp and weft threads. Plain weave, one of the basic weave types, was used in the upper and lower weave.

In terms of the content features of Arabic texts; When the text contents of Ma'kılı calligraphy are examined, it is seen that the surah al-ikhlas, the 255th verse of surah al-baqarah, the 137th verse of surah al- An-Nasr, a section from the 22nd verse of surah Al-Hashr, a section from the "Kelime-i Tawhid", "lā 'ilāha 'illā -llāh' ", Allah, Muhammad and the names of the four caliphs (Ali, Omar, Abu Bakr, Osman) are included.

In terms of Ma'kılı calligraphy design features; It was observed that the 6 fabrics examined within the scope of the research were handled with 4 different Ma'kılı calligraphy design features, namely stripe-border design, ulama-form design, symmetrical design and square-shaped text design.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Finansman/Funding: Bu makale için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır. / *No support was received from any institution or organization for this article.*

Yapay Zekâ Kullanımı/Use of GenAI: Bu makalede yapay zekâdan yararlanılmamıştır. / *GenAI was not used in this article.*

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledgment: Destek ve teşekkür beyanı bulunmamaktadır. / *There is no statement of support or gratitude.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*

Yazarın Notu/Author's Note: Yazarın bir notu yoktur. / *There is no author's note.*

Katkı Oranı Beyanı/Author Contributions: Üç yazarda makaleye eşit katkı sağlamıştır. / *All three authors contributed equally to the article.*